

PROBLEMATYKA ANTYKORUPCYJNA W SZKOLNICTWIE POLICYJNYM

zdj. R. Majewski

*nadkom. Grzegorz Jankowski
wykładowca
Wydziału Metodyki i Organizacji Szkolenia CSP*

System antykorupcyjny państwa musi być oparty na odpowiedniej polityce edukacyjnej. Wiele ośrodków prowadzi różnorodne działania podnoszące świadomość obywateli w zakresie czystości i jawności życia publicznego. Jednak to szkoły Policji i inne ośrodki kształtujące świadomość funkcjonariuszy i urzędników państwowych oraz samorządowych powinny podejmować najważniejsze wysiłki edukacyjne na rzecz obniżenia stopnia korupcji w naszym kraju.

Nigdzie indziej, jak na szkoleniach zawodowych dla urzędników i funkcjonariuszy powinno usłyszeć się od doświadczonego, starszego służbą kolegi, jakie szczególne mechanizmy warunkują realizowanie tej trudnej służby oraz że nie warto realizować pewnych zachowań, gdy te mogą okazać się niegodne i bezprawne.

ISTOTA I GENEZA SYSTEMU ZAPOBIEGANIA KORUPCJI W POLICJI

Tekst ten nie będzie szerokim spojrzeniem na to, jak przeciwdziałać korupcji w Policji, lecz syntetycznym metaspojrzeniem na realizowanie owej problematyki, głównie przez szkolnictwo policyjne. Artykuł koncentruje się nad genezą oraz rolą realizowanej problematyki antykorupcyjnej oraz, co najważniejsze, nad tym, jak skutecznie realizować te zagadnienia.

Podkreślając rolę działań edukacyjnych w zakresie zapobiegania korupcji, nie należy ich równocześnie przewartościowywać, gdyż w skali kraju najważniejszymi bieżącymi działaniami są te twarde, polegające na ściganiu i karaniu sprawców czynów korupcyjnych – to również ma swój wymiar profilaktyczny. Policja jako instytucja powołana do tego rodzaju działalności musi robić to skutecznie – i tak też się dzieje, o czym świadczą powo-

lane w całym kraju wydziały do walki z korupcją, Biuro Spraw Wewnętrznych do walki z przestępczością w środowisku policyjnym oraz wyniki działań tych podmiotów. W państwie działa również Centralne Biuro Antykorupcyjne – najważniejsza instytucja zajmująca się zwalczaniem przestępstw korupcyjnych. Chcąc jednak wielopłaszczyznowo podejść do zagadnienia i rozsądnie zarządzać tak dużym zespołem ludzkim, jakim jest polska Policja, musimy zwrócić uwagę na uwrażliwienie naszego środowiska na zagrożenia, które stwarza to nadal bardzo niepokojące zjawisko. Co więcej, o ile w perspektywie bieżącej działaniom edukacyjnym zarzuca się małą efektywność, to ich siła polega przede wszystkim na kształtowaniu mentalności urzędników i funkcjonariuszy, a to z pewnością doskonale wpisuje się w długofalową strategię podejścia do omawianego problemu.

W szkolnictwie policyjnym pierwsze zajęcia z zakresu problematyki antykorupcyjnej zostały wdrożone na kursach logistycznych, które były realizowane przez Centrum Szkolenia Policji na początku lat 2000. Z ostatnich doniesień medialnych i ukazanej w nich praktyki, wynika, że to właśnie w tych służbach może istnieć poważny problem zagrożenia korupcją. Co więcej, nie jest to korupcja drobna, gdzie funkcjonariusz

przyjmuje kilkudziesięcio- lub kilkusetzłotowe łapówki. Wiąże się z przekazywaniem i przyjmowaniem dużych kwot i jest zakorzeniona na wysokich szczeblach zarządzania. Dlatego, patrząc z tej perspektywy, należy stwierdzić, że wprowadzenie do szkolnictwa policyjnego tego rodzaju zajęć w tak specyficznej służbie policyjnej, było swego czasu bardzo zasadne. Warto jednocześnie przypomnieć, że kursy o wspomnianej tematyce zostały usunięte z planów szkoleń – już po około 3 latach realizowania omawianych treści, a to z pewnością nie przyczyniło się do długofalowego i powszechnego ukształtowania postaw. Oczywiście jest to jeden z wielu przykładów – i jednocześnie pierwszy, jak można realizować dobrą praktykę z zakresu zapobiegania korupcji w szkolnictwie policyjnym. Ważne były także inne działania podejmowane na wielu innych kursach i szkoleniach już od początku lat 2000. Treści antykorupcyjne pojawiały się w programach kursu ruchu drogowego oraz w programie szkolenia zawodowego podstawowego. Policjanci – w tym wysocy rangą funkcjonariusze – uczestniczyli w szkoleniach międzynarodowych z tego zakresu. Zmieniając w 2005 r. program szkolenia zawodowego podstawowego policjantów, wprowadzono do niego zapis, że obowiązkiem każdego nauczyciela policyjnego jest kształtowanie pożądanych postaw i zachowań w zakresie działań antykorupcyjnych. Choć jest to zapis ogólny i mogłoby się wydawać, że brzmi jak slogan dodany z powodów formalnych, to należy podkreślić, że jest w sposób bardzo konsekwentny wdrażany przez kadre dydaktyczną szkół policyjnych w ramach zajęć prowadzonych na szkoleniu zawodowym podstawowym.

Dokonując genezy realizacji zajęć z przedmiotowej problematyki, należy także zwrócić uwagę na pierwotne podejście policjantów, zarówno słuchaczy, jak również niektórych członków kadry nauczycielskiej, do tego rodzaju działań. W przeszłości było ono bardzo skrajne. Pojawiały się wtedy głosy i postawy: „dlaczego podejmuje się taki problem – który przecież nie istnieje”, „mówienie o tym pozwoli niektórym zdobyć wiedzę, jak to robić”, ale też wyrażano się na ten temat zupełnie odmiennie: „w końcu otwartym i normalnym językiem można mówić o tym, co jest tajemnicą poliszynela i należy przestrzegać wszystkich przed zagrożeniem, które może dotyczyć każdego z nas”, „działania profilaktyczne powinny być wyprzedzające wobec działań prawnych, dlatego każdy policjant przed wyjściem do obywateli powinien dowiedzieć się o pewnych szczególnych mechanizmach”. W chwili obecnej nie dostrzega się już tak rozbieżnych opinii policjantów dotyczących problemu podejmowania działań edukacyjnych w tym zakresie. A jeżeli już dominują któreś z nich, to są to te drugie.

Działania profilaktyczne w środowisku policyjnym są realizowane także z wykorzystaniem doświadczeń Biura Spraw Wewnętrznych KGP. W szkolnictwie policyjnym od wielu lat stosuje się praktykę prowadzenia przez policjantów BSW zajęć dla słuchaczy szkoleń zawodowych podstawowych oraz dla słuchaczy kursów ruchu drogowego. Profilaktyka w tym zakresie ma przede wszystkim charakter obrazowego nawiązywania do bezwzględnej rzeczywistości, która w wyjątkowych sytuacjach dotyczy środowiska policyjnego. Ostatnie wydarzenia z zakresu przestępczości korupcyjnej w środowisku policyjnym, przedstawiane i komentowane przez osoby na co dzień zajmujące się jej zwalczaniem, będą wywierały olbrzymi wpływ profilaktyczny na policjantów uczestniczących w takich zajęciach. Należy jednocześnie podkreślić, że rzadko się zdarza, że te same treści są przedstawiane w ramach zajęć programowych oraz pozaprogramowych (dotyczy to szkolenia zawodowego podstawowego) i to w sposób systematyczny od wielu lat. Dlatego sam fakt takiej praktyki wykazuje, jak bardzo ważne jest to zagadnienie dla instytucji Policji.

REALIZOWANIE ZAJĘĆ DYDAKTYCZNYCH Z PROBLEMATYKI ANTYKORUPCYJNEJ

Poniżej zastanowimy się nad tym, co było – i w dużej mierze jest obecnie – wykorzystywane w ramach prowadzenia zajęć z zakresu problematyki antykorupcyjnej, a jednocześnie nad tym, w jaki sposób spowodować, aby zajęcia takie były ciekawe i efektywne. W tym miejscu trzeba przypomnieć, że bieżące treści realizowanych zajęć w szkolnictwie policyjnym muszą być oparte na programach nauczania i wskazówkach metodycznych w nich zawartych. A przedstawione poniżej zagadnienia można implementować do zajęć w taki sposób, który będzie zgodny z celami oraz założeniami programowymi.

Na początku należy podkreślić, że prowadzenie zajęć z problematyki antykorupcyjnej wymaga dużego zaangażowania prowadzącego, gdyż musi on odpowiednio przekonać słuchaczy do poruszanych treści w ramach części motywacyjnej. Motywacja powinna zostać oparta o bliskie im mechanizmy, zdarzenia (chodzi o sytuacje dot. poszczególnych służb Policji oraz jednostek policyjnych), jednocześnie wywierające na nich duży wpływ oraz powodujące uwrażliwienie na problematykę zjawiska. Trzeba zaznaczyć, że problem korupcji godzi przede wszystkim w życie i zdrowie ludzi (w tym, a być może przede wszystkim, policjantów), jak również zagraża bezpieczeństwu ekonomicznemu państwa.

Jeżeli słuchacze zostaną odpowiednio zaszczepieni ideą problemu, skalą zjawiska i mechanizmami, które mogą ich dotyczyć w różnych okolicznościach służby, można prowadzić zajęcia w sposób bardzo aktywny i ciekawy. Odwołując się do wiedzy i doświadczenia życiowego słuchaczy, prowadzący ma możliwość kształtowania ich postaw. I tu należy nadmienić, że zawsze, gdy porusza się ten argument, to pozostaje niepewność, o jaką wiedzę i doświadczenie życiowe chodzi – należy podkreślić, że o taką, która wynika z naszej kultury i mentalności i którą posiadamy jako naród doświadczony przez wieloletni patologiczny system polityczny oraz nieczyste mechanizmy dochodzenia do mniejszych lub większych pieniędzy i wpływów na początku lat 90. Wielu z nas wie, jak stan w tej materii wyglądał, prawie każdy z dorosłych obywateli potrafi wskazać osobę, która wręczyła łapówkę urzędnikowi na przestrzeni trudnych lat przechodzenia od systemu gospodarki sterowanej do wolnorynkowej i czasu „cywilizowania się” działania urzędów publicznych.

W części zasadniczej zajęć należy zdiagnozować zjawisko korupcji oraz dokonać jego genezy. Prowadzący powinien podejść do tego wielopłaszczyznowo – czyli przedstawić to, co o tym myślimy, jak mówimy oraz w jaki sposób funkcjonujemy – jako ludzie, naród i grupa zawodowa. Oczywiście, omawiając pewne schematyczne zachowania, nie można generalizować. Trzeba podkreślać, że tylko od nas zależy, jak zachowamy się w trudnych sytuacjach.

W ramach przekazu treści należy odwołać się do działania prospołecznego mechanizmu etosowego, jako wzmacniającego nasze właściwe postawy. Jednocześnie trzeba przestrzec przed wpływem grup nieformalnych – podkultur etosowych uwiarygodniających zjawisko korupcji, mogących mieć wpływ na powielanie negatywnych zachowań.

Z drugiej strony, oprócz mechanizmów społecznych, należy przedstawić działanie mechanizmu autonomicznego – wewnętrznego, związanego z tym, co my jako jednostki obdarzone inteligencją oraz systemem wartości moralnych możemy zrobić w sytuacjach trudnych. I jednocześnie, co wynika z naszego właściwego, ostatecznego nakazu wewnętrznego w sytuacjach moralnie i prawnie jednoznacznych. Choć powyższe zagadnienia wydają się w pierwszym momencie skomplikowane dla odbiorcy – słuchacza, to po odpowiednim zdefiniowaniu

i zadaniowaniu można w sposób bardzo obrazowy wypracować odpowiednie szablony zachowań pomocnych w radzeniu sobie w sytuacjach trudnych.

Co do odpowiedniego obrazowania zjawiska korupcji, to należy podkreślić, że rzeczywistość społeczna, w tym urzędnicza i polityczna, jest tak bogata, że znajdziemy wiele różnych, dziwnych i karykaturalnie obrazowych przykładów na to, jak nie należy postępować w sytuacjach społecznych. Co ważne, w celu odpowiedniego przedstawienia problemu można poprosić słuchaczy, aby w ramach zajęć dokonali przedstawienia zjawiska korupcji za pomocą wykresu, symbolu, obrazu, szkicu, algorytmu itd. Często taki jeden, dobrze dobrany i zilustrowany obraz może zastąpić wielominutowy przekaz treści.

Przygotowując się do prowadzenia zajęć, należy to zrobić w sposób holistyczny. Pomoże nam w tym kilka dziedzin nauki, m.in.:

- psychologia społeczna – z tego zakresu szczególnie ważne są kwestie związane z asertywnością i dysonansem poznawczym;
- socjologia – funkcjonowanie grup nieformalnych oraz anomia społeczna;
- filozofia/etyka – wartościowanie w kategoriach moralnych, konflikt moralny, budowanie postaw etosowych;
- prawo – kwalifikacja karna przestępstw korupcyjnych oraz procedury karne stosowane w sytuacjach korupcyjnych;
- politologia i ekonomia – wpływ korupcji na rozwój państw i systemów ekonomicznych.

Ostatnie z wymienionych zagadnień mogą być najbardziej przekonujące dla słuchaczy i będą przede wszystkim służyć budowaniu odpowiedniej motywacji do zajęć.

Realizacja zajęć z problematyki antykorupcyjnej powinna być również oparta na doświadczeniach:

- organizacji pozarządowych – najważniejsze z nich są Transparency International oraz Fundacja im. Stefana Batorego, to właśnie one w sposób kompleksowy przedstawiają skalę zjawiska i za pomocą działań edukacyjnych i monitorujących zmierzają do jego ograniczenia;
- uczelni wyższych – na wielu uczelniach wyższych w ramach zajęć, seminariów i konferencji porusza się problematykę czystości i jawności życia publicznego;
- instytucji państwa odpowiedzialnych za zwalczanie i profilaktykę zjawiska korupcji – to właśnie przez ich działania jest generowany faktyczny obraz zjawiska korupcji w kraju.

Dlaczego dla nauczyciela policyjnego lub innej osoby prowadzącej zajęcia z poruszanej problematyki tak istotna jest współpraca z ww. instytucjami? Przede wszystkim dlatego, że dzięki temu mogą oni uzyskać dostęp do najnowszych badań nad tym zjawiskiem, jego skalą i mechanizmami. Prowadząc współpracę, zdobędą także wiedzę na temat kompleksowych programów antykorupcyjnych realizowanych przez te podmioty. Poszerzą także swoje horyzonty w kwestiach metodyki nauczania i wyrobią sobie pogląd na sposób realizowania zajęć i przekazywania treści z przedmiotowego zakresu.

Problem postrzegania służb wewnętrznych w Policji pojawia się prawie zawsze w kontekście zwalczania korupcji i realizowania zajęć dydaktycznych z tego zakresu. Część policjantów, w szczególności tych z długoletnim stażem, ma negatywne wyobrażenie na temat działania Biura Spraw Wewnętrznych. W ich świadomości dominuje przekonanie, że funkcjonariusze tego Biura podejmują działania godzące w solidarność środowiska policyjnego. Należy minimalizować i usuwać tego typu poglądy, a także podkreślać, że solidarność zawodowa nie może wiązać się z przestępczością, a działania służb wewnętrznych są sporadyczne i wiążą się m.in. z ochroną życia i zdrowia wszystkich policjantów. Notabene – zagrożonego często przez skrajne i nielojalne działania niektórych przedstawicieli środowiska, np. poprzez sprzedaż informacji przestępcom.

ODPOWIEDNIA WIEDZA, UMIEJĘTNOŚCI ORAZ POSTAWY POLICJANTÓW JAKO EFEKT DZIAŁAŃ EDUKACYJNYCH

Po odbyciu zajęć z zakresu zapobiegania korupcji, młody adept – policjant i jego starszy służbą kolega muszą zdawać sobie sprawę, że umiejętność pozostawiania zgodnego z nakazami prawa i etyki zawodowej oraz etyki w ogóle to przede wszystkim umiejętność analizowania zachowań poszczególnych jednostek i grup, podejmowania decyzji w sferze sumienia, a w konsekwencji – asertywnego zachowania. Oczywiście jest to scenariusz najbardziej zasadny i oczekiwany w sytuacjach trudnych, wtedy gdy przez nasze postawy możemy osobiście ustrzec się przed nagannym i bezprawnym zachowaniem, jak również ustrzec przed takim zachowaniem inne osoby. Sytuacja komplikuje się, jeżeli w wyniku trudnej sytuacji dojdzie do naruszenia norm prawa karnego, skutkującego bardzo poważnymi konsekwencjami dla policjanta, który te normy przekroczył. Dlatego, realizując zajęcia z problematyki antykorupcyjnej, trzeba umieć przedstawić mechanizmy zachowania się policjanta będącego świadkiem takiego zachowania. Należy je odpowiednio uargumentować od strony formalnoprawnej, jak również moralnej. Oczywiście są to sytuacje sporadyczne, jednak wymagające bezwzględnie jednoznacznych wyborów. Ten zakres tematyczny został bardzo szeroko omówiony m.in. w poprzednim numerze „Kwartalnika Policyjnego” w artykule *Demaskacja jako narzędzie do walki z korupcją*.

Realizując zajęcia z najmłodszymi adeptami sztuki policyjnej, należy zastanowić się nad kwestią poruszania omawianej problematyki z punktu widzenia słuchaczy szkolenia zawodowego podstawowego. Myślenie: „gdzie ja trafiłem, jeżeli od samego początku uczy się mnie jak jest źle i jak muszę postępować, aby tego unikać?” zapewne nie będzie obce niektórym słuchaczom. Dlatego działania edukacyjne powinny być oparte na umiejętnym podejściu prowadzących zajęcia, którzy – świadomi takich postaw – zadbać o wizerunek wewnętrzny naszej instytucji. Ta kwestia powinna być poruszona i rozstrzygnięta jako pierwsza, a skala omawianego zjawiska przedstawiona przede wszystkim w kategoriach jakościowych, a nie ilościowych, tak aby nie tworzyć wizji wszechwładnej patologii środowiska policyjnego.

PODSUMOWANIE

Zaprezentowane spojrzenie, związane z rolą oraz miejscem problematyki antykorupcyjnej w szkolnictwie policyjnym, powinno być przydatne dla osób stawiających sobie za cel systematyczne i skuteczne przekazywanie wiedzy oraz kształtowanie umiejętności i postaw funkcjonariuszy. Nie wolno zapominać, że podejmowanie działań na tym polu ma również swój zewnętrzny, pozapolicyjny wymiar, gdyż profilaktyka prowadzona w środowisku policyjnym jest realizowana wtórnie przez policjantów w życiu społecznym – policjant to także obywatel. Dzięki wiedzy, doświadczeniu i asertywnym postawom policjantów można w bardziej efektywny sposób osiągać strategiczne cele państwa i dbać o czystość wszystkich sfer życia publicznego. □

Summary

Anti-corruptive issues in a police educational system

The system of corruption prevention in a democratic country is one of the most important pillars of a public life transparency. The elements of this system must include education of state clerks, among them officials of the Police. The experiences of the last ten years, when anti-corruptive issues were introduced into police syllabi, should confirm legitimacy and effectiveness of teaching classes concerning this important and sensitive for all police officials and citizens area of public life. The above article presents an outlook directed at the way such an education works or should work in this educational system.

Tłumaczenie: Renata Cedro, WP CSP